

100 de ani. Războiul româno-ungar din 1919

Intrarea armatei române în Oradea

Cade ca un trăznet vestea asasinării frunții românilor beiușeni, avocații Ioan Cirodaș și Nicolae Bolcaș, dar apar și „primele rândunele”, avioane românești survolează Oradea și aruncă manifeste despre mobilizarea Ardealului și apropiata eliberare.

În data de 18 aprilie 1919 era Vinerea Mare, iar veștile ajunse la Oradea confirmau eliberarea Vașcăului și ocuparea militară a defileului Crișului Repede. „Dorobanțul și-a înfipt piciorul în pământul Bihariei. Virtual eram în România Mare”, notează cu emoție episcopul Ciorogariu. În Oradea izbucnește o contrarevoluție albă, care îi dezarmează pe bolșevici, dar în oraș încep să apară șuvoaie de trupe care se retrăgeau în dezordine din fața armatei române. În 19 aprilie, patrulele românești erau deja la Fughiu, iar generalul Traian Moșoiu la Tileagd, cu grosul armatei. Consiliul orașenesc restabilit se decide să trimită o delegație la Tileagd ca să solicite intrarea armatei, iar episcopul Ciorogariu este rugat să intre în delegație. Acesta acceptă și merge să se schimbe în haine potrivite, dar când se întoarce la Primărie îi găsește pe cei de acolo abătuți și demoralizați: bolșevicii se regrupau în Ioșia și plănuiau ofensiva. În plus, circula zvonul că 10 batalioane roșii de la Szolnoc porniseră cu trenul spre Oradea. A urmat o noapte plină de neliniște, dar aducătoare de izbăvire.

Ziua Învierii

Episcopul Ciorogariu se trezește la patru dimineața și se pregătește de slujbă. „Fie ce va fi, am zis, mă duc la biserică, că e ziua Învierii, să mă aflu acolo, ce mă va afla, vreau să slujesc astăzi.” O delegație de orădeni însoțită de căpitanul Halász a plecat cu automobilul la Tileagd pentru a-l ruga pe generalul Moșoiu să-și accelereze înaintarea. „Vă voi arăta că soldații mei au aripi”, le-a spus Moșoiu care a dat imediat ordin de înaintare. Din Oradea sunt trimise toate vehiculele disponibile pentru a ajuta trupele române, sătenii din zonă vin cu carele și transportă și ei soldații.

„Pe când am eșit eu de la biserică la ora 11 și jumătate, se ivește prima patrule de roșiori în frunte cu locotenentul Teodorescu, împodobiți cu lilieci, floarea primăverii. Publicul imens adunat în piață credea că sunt francezi, fiindcă pe români îi socotea niște sălbateci și erupe frenetic „Vive la France”, soldații le răspuns „Vive la România”.

După ei, vehicule cu soldați împodobiți și aceștia cu lilieci aruncați asupra lor și cântând „La

arme”. M-au podidit lacrimile la gândul unde mă întâlnesc eu cu sufletul lui Iosif. Până seara la 7 trec, pe rând: cavalerie, infanterie și artilerie, de se cutremură pământul sub ei. Publicul extasiat nu înțeală din „Éljen a Román hadsereg”, Trăiască armata română!

Primarul orașului, Rimler, însoțit de câțiva consilieri municipali și de Coriolan Pop și de Iustin Ardelean ies într-o întâmpinare generalului Moșoiu la uzinele de apaduct (pe Calea Clujului, la Uzina de Apă-n.r.), unde primarul cere ocrotirea orașului.” Generalii români în frunte cu Traian Moșoiu sunt poftiți apoi la Primărie pentru a primi „cheile orașului”, dar și a pune la punct câteva detalii administrative.

La ieșirea din clădire, generalii armatei române se întâlnesc cu episcopul Ciorogariu care îi salută cu următoarele cuvinte:

„Domnule General!

Provedința divină a revărsat asupra noastră mila cea cerească, să serbăm ziua Sfintei Învierii, ca sfânta zi de înviere a neamului românesc.

Astăzi se înfăptuiește și pe acest pământ idealul unirei. Nici o parte a românismului nu a fost espusă atât de mult pieirei, ca țara Bihorului. Astăzi își primește răsplata pentru eroismul cu care și-a păstrat limba și legea străbună la aceste margini.

Unde este limba aceea omească, care să poată cuprinde evlavia sufletelor desrobite, către Provedința Divină și sentimentul grațitudinii către vasele alese ale acestei Provedințe Divine, eliberatorii noștri? Întreg clocotul de sentimente îl cuprindem în rugăciunea de mulțumită către Atotputernicul Dumnezeu și în mărirea gloriosului Rege Ferdinand și a vitezei sale armate.

Când ne-a adus aici gloriosul împărat Trăian, ne-a adus ca pe o armată a civilizațiunii. Acest spirit civilizatoric ne-a susținut aici intacti aproape două mii de ani.

Armata română încă vine în numele civilizațiunii, să împlinească postulatele dreptului popoarelor, promulgat de marele areopag constituit la Versailles. Ne rugăm, să fie cuprinsă în misiunea aceasta civilizatorică și ocrotirea elementelor de ordine a cetățenilor noștri maghiari, cari, împreună cu noi, au suferit ororile anarchiei bolșevice, ce le-am îndurat sub teroarea, de sub care astăzi ne eliberați.

Din tot sufletul nostru urăm: Trăiască Regele Ferdinand și Augusta Casă domnitoare, trăiască viteaza armată română și marii ei căpitani, crească și înflorească România-mare în veci, Amin”.

Răspunsul generalului Traian Moșoiu:

„Prea sfinte Părinte, Domnilor!

La 6 noembrie anunt trecut, când am pășit în fruntea armatei pe pământul Ardealului, am simțit o adâncă emoție. Aceași emoție adâncă mă cuprinde astăzi, când intru, pentru întâia oară, în orașul D-Voastre, ca să vă slobozesc din suferințe. Gândul nostru este de mult îndreptat spre D-Voastre.

Știam în ce situație critică ați rămas. Și fără să mai ezitam, am alergat să vă salvăm. Cu ziua de astăzi, regele Ferdinand al României a pus stăpânire asupra acestui oraș și a județului Bihor. De azi încolo, D-Voastre sunteți cetățeni ai României Mari. Aceasta nu este numai o vorbă spusă într-un moment de elan, ci este o realitate vie. Sunteți anexați și alipiți de trupul Țării românești pe vecii vecilor.

Vă mulțumesc pentru buna primire și vă rog să strigați împreună cu mine: Trăiască M. Sa Regele Ferdinand! Trăiască România-Mare!”

Martți, a treia zi de Paști, a avut loc o ședință a Consiliului Național Român în Palatul episcopal greco-catolic, la care a participat și generalul Ștefan Holban, care a rămas la comanda garnizoanei staționate în Oradea, în timp ce armata a continuat ofensiva spre Tisa. Generalul a participat apoi la ședința consiliului orașenesc, unde primarul Rimler Károly „bineinvitând pe dl. general Holban și prezentându-i omagiile orașului întreg, îl roagă să asigure ordinea și siguranța publică și să ia măsuri pentru providerea orașului cu alimente și cărbuni.” Generalul i-a asigurat pe deputații orașenești că reprezintă un stat civilizată și comandă o armată disciplinată, care va veghea la păstrarea liniștii și ordinii publice. Nu va tolera și va

Episcopul Roman Ciorogariu, fotografie de pe coperta cărții de memorii „Zile trăite”, Oradea 1926

Generalul Gheorghe Mărdărăscu și Regele Ferdinand trec în revistă trupele la Oradea

Trupe române în Oradea, 23 mai 1919

pedepsi cu asprime însă orice propagandă naționalistă sau bolșevică, iar trebuințele orașului vor fi asigurate. „Deosebiri de limbă și naționalitate nu voi cunoaște, ușa mea va fi deschisă pentru toți”, le-a spus generalul Holban.

Primarul Rimler Károly a cooperat o vreme cu noile autorități, iar în 23 mai i-a primit în Oradea și pe Regele Ferdinand și Regina Maria. Peste numai o lună, însă, la 62 de ani, primarul s-a pensionat, invocând o stare precară de sănătate. A murit în 1922, la 65 de ani, fiind înmormântat în Cimitirul Municipal, alături de restul familiei. Consiliul Național Român

a desemnat mai mulți inspectori și cenzori pe lângă toate instituțiile publice trecute sub autoritate românească, de la Prefectura Bihorului și Oradiei, la poliția orașului, finanțe, sistem sanitar, poștă și telegraf, presă, educație, alimentație publică etc, practic tot ce însemna serviciu public a fost trecut sub control românesc.

NOTA - În episoadele următoare vom prezenta ofensiva românească spre Tisa, bătălia care a avut loc aici, vizita suveranilor României la Oradea, campania militară peste Tisa și ocuparea Budapestei.

■ Daniel MAN

(SURSE - General Gheorghe Mărdărăscu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, Editura Militară, 2009; Glenn E. Torrey - *România în Primul Război Mondial*, Ed. Meteor, 2014; Cristian Negrea, *Războiul româno-ungar de la 1919*; Episcop Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea 1926)